

Adviesnotitie beheervisie landgoed Schaffelaar

Locatiegegevens: Landgoed Schaffelaar Stationsweg 6, Barneveld
Kadastrale gegevens: Gemeente Barneveld, sectie B, o.a. nummer 457, 1936, 2978, 5672
Plan: Input beheervisie Stichting Geldersch Landschap en Kasteelen

Deze adviesnotitie biedt een integrale visie op het Landgoed Schaffelaar vanuit de gemeente Barneveld gebaseerd op bestaande beleidskaders. Het document combineert inzichten uit archeologie, erfgoed, evenementenbeleid, omgevingsvisie, het bomenbeleidsplan, Integrale Cultuurvisie (erfgoed) en biodiversiteit. Kernpunten zijn: behoud doorontwikkeling, bescherming van erfgoed en natuurwaarden, duurzame evenementen en kansen voor recreatief medegebruik. De adviesnotitie bevat input vanuit beleidskaders, historische achtergronden, randvoorwaarden en aanbevelingen voor een toekomstbestendig landgoed. Geldersch Landschap en Kasteelen (hierna GLK) stelt de nieuwe beheervisie zelfstandig vast; input uit de klankbordgroep wordt verwerkt wanneer deze voor GLK relevant en haalbaar is.

GLK heeft de gemeente uitgenodigd om een adviesnotitie op schrift te stellen waar de gemeente graag op ingaat. Met deze adviesnotitie bundelt de gemeente het bestaande gemeentelijke beleid, zodat GLK alle relevante kaders in één document ontvangt. Deze heeft als doel de gezamenlijke gevoelde maatschappelijke opgaven en doelen inhoud te geven middels aanbevelingen.

Voorliggend document betreft dan ook een adviesdocument binnen het participatieproces dat GLK organiseert, waarbij de gemeente Barneveld deelneemt aan de klankbordgroep.

Inleiding

Landgoed Schaffelaar is een historisch waardevol gebied in Barneveld, met een rijke cultuurhistorische en landschappelijke betekenis. Het doel van deze adviesnotitie is om stichting Geldersch Landschap en Kasteelen input te leveren voor de nieuwe beheervisie over het Schaffelaar die op dit moment wordt opgesteld. De adviesnotitie geeft richting als beleidsmatige onderlegger voor besluitvorming en uitvoering.

De gemeente Barneveld is eigenaar van Huize "de Schaffelaar", inclusief het koetshuis, boerderij, heemtuin, grasland, wegen en omliggende gronden, samen circa 4,07 hectare, kadastraal bekend als sectie B nummer 3711. Dit is middels een erfpachtovereenkomst uitgegeven aan Stichting Het Geldersch Landschap tot 2052. De gemeente Barneveld behoudt invloed via het bestemmingsplan, toestemming voor bouw en verbouw, jaarlijkse evaluaties, inspectierechten, en het voorkeursrecht bij verkoop. Het publieke karakter wordt gewaarborgd door het stimuleren van maatschappelijke en culturele functies zoals huwelijken, educatie en openstelling van paden. Natuurwaarden worden beschermd via bestemmingen als "Bos met meervoudige doelstelling" en "Agrarisch gebied II", en via onderhoudsverplichtingen voor bomen, beplantingen en de heemtuin. Verwijdering of afbraak van de opstallen en beplantingen, alsmede stichting van andere bouwwerken dan de reeds aanwezige bij ondertekenen, zal niet anders mogen plaatsvinden dan met schriftelijke toestemming van de eigenaar. De Koeweide, die naast het erfpachtperceel ligt en gebruikt wordt voor publieke evenementen, valt buiten de genoemde erfpachtovereenkomst. De erfpachter moet overpad verlenen aan publiek en deelnemers tijdens deze evenementen.

Het landgoed maakt deel uit van een grotere groenblauwe structuur zoals beschreven in de nieuwe Omgevingsvisie van de gemeente Barneveld. Deze structuur biedt kansen voor recreatief medegebruik en landschaps-ecologische verbindingen. De strategie 'behoud doorontwikkeling' is leidend: het landgoed blijft behouden door zorgvuldig ingepaste nieuwe functies en activiteiten. De bestaande APV en het bestaande evenementenbeleid 2026-2032 zijn integraal van kracht. . Daarnaast gelden regels uit het paraplu-bestemmingsplan en natuurwetgeving, waaronder de Wet natuurbescherming. Deze beleidskaders vormen de randvoorwaarden voor alle ingrepen en gebruiksvormen op het landgoed.

Archeologie en erfgoed

Visie en ontwikkelingen:

Het landgoed kent hoge archeologische verwachtingswaarden en bevat rijks monumentale objecten zoals het hoofdgebouw, toegangshek, koetshuis, boerderij met bijgebouwen, tuinsieraden en monumentaal groen. Ontwikkelingen binnen het erf vragen om zorgvuldige afstemming met de gemeente Barneveld en in sommige gevallen advies van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Archeologische beleidskaarten en vrijstellingsgrenzen bepalen waar onderzoek verplicht is. Cultuurlandschappelijke kernwaarden, zoals zichtlijnen, historische paden en waterstructuren, moeten behouden blijven. Voorgaande adviezen uit 2013 en 2019 benadrukken het belang van integratie van archeologie in ontwerp en communicatie. Kansen liggen in publieksarcheologie en het beleefbaar maken van erfgoed voor bezoekers, dit kan bijvoorbeeld door onderstaande punten.

Aanbevelingen:

- Inventariseren boominscripties en deze vastleggen (in de vorm van folder, boek of als onderdeel van een wandelroute);
- Schaffelaar heeft de dubbelbestemming 'waarde cultuurlandschap'. Ontwikkelingen mogen geen negatief effect hebben op de cultuurlandschappelijke waarden. Naast het agrarische aspect voor het zuidelijke deel worden de beek/Esvelderbeek, de fraaie vijvers, het bos, de lanen en de hakhoutpercelen als belangrijke aspecten genoemd die herstel en/of behoud behoeven;
- Voor de huidige locatie bestaat nog geen sluitend beeld van de (onzichtbare) archeologische waarden en verwachtingen vanaf de prehistorie t/m in ieder geval de Late Middeleeuwen. Wel is er al veel informatie beschikbaar vanuit de aspecten gebouwd erfgoed en cultuurhistorie uit latere perioden, evenals over de periode Tweede Wereldoorlog. Maar ook hier valt nog kenniswinst te behalen. De eerder genoemde rapportage uit 2013 biedt relevante informatie over het gebouwde erfgoed, de cultuurhistorie en de periode Tweede Wereld Oorlog. Daarnaast bevat het advies omtrent Archeologie en Cultuurhistorie uit 2019 belangrijke kernwaarden omtrent archeologie en cultuurlandschap (die gebaseerd zijn op het vigerende gemeentelijk beleid) waar rekening mee moet worden gehouden bij toekomstige ontwikkelingen;
- De gemeente benadrukt graag vanuit cultuurhistorisch perspectief dat het Veertienlanenpunt expliciet niet wordt gezien als een productiebos, maar als een ruimtelijke, groene structuurdrager; zie voor invulling/beheer van het veertienlanenpunt ook de paragraaf *Biodiversiteit en Groen*.
- Indien er ten behoeve van toekomstige plannen archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd, is het een mooie kans de resultaten en vondsten van de onderzoeken te presenteren op het landgoed zelf en/of het museum Nairac. Te denken valt aan visualisaties, QR-codes, kunst en presentaties van het verhaal in de buitenruimte, in toekomstige gebouwen (kleine tijdelijke of permanente tentoonstelling als Wikselaarse Eng) en er is zoveel meer mogelijk. Het is

essentieel dat hier ook al in de ontwerpfase van het plan rekening mee gehouden wordt, zodat de waarden die behouden moeten blijven behouden en ingepast worden en als inspiratie kunnen dienen voor ontwerpers. De toekomstige plannen en de beheervisie dienen bij toekomstige ontwikkelingen te worden afgestemd met de regio-archeoloog. Ook kan deze helpen bij het leggen van connecties tussen initiatiefnemer, museum Nairac, amateur-archeologen en andere relevante partijen;

- Houdt rekening met de archeologische verwachtingswaarden en de hieraan verbonden regels.
- Houdt rekening met het beheer en behoud van de rijksmonumentale aanleg en de objecten en de hieraan verbonden regels: hoofdgebouw, toegangshek, koetshuis, boerderij met bijgebouwen, tuinsieraden, tuinmanswoning, boswoning.
- De ontwikkeling van het Schaffelaar erf valt ook binnen het rijksmonument. Dit vraagt om zorgvuldige afstemming met de gemeente Barneveld. In sommige gevallen dient er ook advies worden gevraagd bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Draag extra zorg voor het monumentaal groen.

De gemeente Barneveld wil benadrukken dat er kansen liggen om de historische ontwikkeling van dit landgoed en de verhalen die hierin schuil liggen beter beleefbaar te maken.

- Zowel het opnieuw beleefbaar maken van de verdwenen geschiedenis. Wat is hier allemaal gebeurd vanaf de ontstaansgeschiedenis van het vroegere kasteel Hackfort, de hofstede/ het huis Hackfort, het achttiende -eeuwse landhuis De Schaffelaar en het huidige negentiende eeuwse landhuis De Schaffelaar. Waar stonden de voorgangers van het huidige landhuis en hoe zagen deze eruit? Wat gebeurde er later, tijdens en na de tweede wereldoorlog? Een bijzondere en betekenisvolle geschiedenis die verteld en beleefbaar zou moeten worden. Neem hierbij de bevindingen in het boek De Schaffelaar door Gerjan Crebolder en Celine Slui als uitgangspunt.
- Als het beleefbaar maken van dat wat er nu nog is zoals de nog herkenbare periodes van de parkaanleg met de geometrische opzet uit 1770, het Franse Werk uit begin negentiende eeuw en het ontwerp van Zochner uit 1853.

Afbeelding 2. Kasteel Hackfort.

Afbeelding 3. Huis Hakfoort.

Afbeelding 4. Voorgevel en landgoed huis Schaffelaar getekend door H. Numan.

Ontwikkelingen op het landgoed zouden voort kunnen bouwen op de kenmerken van de verschillende periodes waarin het park is aangelegd. Onderstaand een beschrijving van de stijlkenmerken van deze periodes uit de Uitvoeringsrichtlijn Hovenierswerk Historische tuinen en parken van de ERM.

Frans classicisme (Barok) Een tuinstijl uit de periode 1680-1750 waarbij de Franse opvattingen van classicistische principes werden toegepast. De as van symmetrie lijkt vanaf het midden van het huis via een laan of kanaal tot ver in het landschap door te lopen. De hoofdas in de middentuin met dwarsassen wordt halfcirkelvormig afgesloten met een zogenoemde exedra.

De tuin bestaat uit loofwerken met een krullende belijning en kleurige beplanting en heeft verder een rijke decoratie met fontein, beeldhouwwerk en leifruit.

Vroege landschapstijl De vroege landschapstijl is een tuinstijl in Nederland in de periode 1750-1815, waarin een ideaal landschap werd nagebootst naar de schilderkunst en literatuur. Een rondwandeling voert door (hakhout)bossen, over heuveltjes en langs solitaire bomen,

boomgroepen en waterlopen. Karakteristiek zijn kronkelende paden, kleinschaligheid, beslotenheid en zichtlijnen binnen de aanleg.

Late landschapsstijl De late landschapsstijl is een tuinstijl in Nederland in de periode 1815- 1870, waarin een wijds landschap werd nagebootst onder invloed van schilderkunst en literatuur. Een rondwandeling voert door parkbossen, over glooiende grote weiden en langs solitaire bomen en boomgroepen. Karakteristiek zijn paden met ruimte bochten, grote weiden en vijvers en zichtlijnen naar punten binnen en buiten de aanleg.

Evenementen en gebruik

Visie en ontwikkelingen:

Evenementen dragen bij aan een levendige en bruisende gemeente. Het zorgt voor saamhorigheid, sociale cohesie, geeft plezier en draagt mede bij aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Evenementen op een unieke locatie als het Schaffelaarsebos dragen mede bij aan de beleving.

Aanbevelingen:

- Bij het organiseren van een evenement op een landgoed is het van essentieel belang om uit te gaan van de aanwezige kwaliteiten, zoals de natuur-, cultuurhistorische en bouwkundige waarden. Binnen deze kaders kan zorgvuldig worden beoordeeld welke vormen van gebruik passend zijn. Organisatoren, leveranciers en bezoekers moeten expliciet worden geïnformeerd over de kwetsbaarheid van het monumentale groen, zodat zij hier verantwoord mee omgaan.
- Om bodemverdichting te voorkomen, is het noodzakelijk om op kwetsbare locaties beschermende maatregelen toe te passen, bijvoorbeeld door het plaatsen van rijplaten of matten.
- Parkeervoorzieningen dienen buiten het groene erfgoed te worden gerealiseerd, bij voorkeur op een naastgelegen weiland. Daarnaast moeten duidelijke afzettingen worden aangebracht om te waarborgen dat uitsluitend op de daartoe bestemde plaatsen wordt geparkeerd.
- Gazons worden vooraf enkele malen extra gemaaid, zodat een korte en sterke grasmat ontstaat.
- Monumentale bomen verdienen bijzondere bescherming. De ruimte tot één meter buiten de kruinprojectie moet worden afgezet, aangezien alleen bescherming van de stam onvoldoende is.
- Tevens het advies dat voorkomen moet worden dat de vijverbodems worden lek geprikt en dat beschoeiingen beschadigd raken.
- Direct na afloop van het evenement moet herstel plaatsvinden, waaronder het beluchten, dresen en bijzaaien van de grasmat. Indien de bodem door regenval nat is, moeten aanvullende maatregelen worden getroffen om verdichting te voorkomen.

De gemeente Barneveld heeft haar evenementenbeleid vernieuwd. De bestaande APV en het bestaande evenementenbeleid 2026-2032 zijn integraal van kracht.

Recreatie

Visie en ontwikkelingen

In de gemeente Barneveld speelt recreatie een belangrijke rol in het dagelijks leven van inwoners. Een aantrekkelijk recreatieaanbod zorgt ervoor dat mensen eropuit kunnen gaan, ontspannen en

anderen ontmoeten. De gemeente werkt aan sterke en gevarieerde recreatievoorzieningen en ziet daarbij ook het belang van een recreatiesector die goed is voor de lokale economie én voor de leefbaarheid van de dorpen. Vakantieparken en gebieden waar men kan recreëren leveren banen op en trekken bezoekers, maar moeten daarnaast veilig en van goede kwaliteit blijven om hun recreatieve waarde te behouden.

De gemeente Barneveld vindt het belangrijk dat recreatievoorzieningen goed worden onderhouden en aantrekkelijk blijven. Een sterke recreatiesector helpt niet alleen de lokale economie, maar zorgt er ook voor dat inwoners kunnen genieten van een fijne leefomgeving met genoeg mogelijkheden om eropuit te gaan, te ontspannen en anderen te ontmoeten. Daarnaast ondersteunt Welzijn Barneveld inwoners bij het vinden van activiteiten, ontmoeting en ondersteuning in de eigen buurt. Daarmee wordt gewerkt aan sociale samenhang, het voorkomen van eenzaamheid en het vergroten van het welzijn van inwoners.

Zo draagt recreatie in Barneveld bij aan zowel plezier als gezondheid, en versterkt het de verbondenheid binnen de gemeenschap.

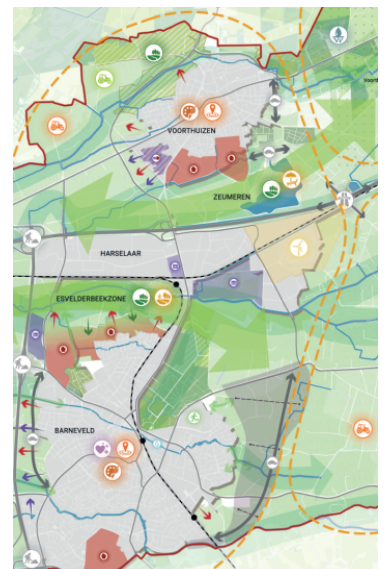
Aanbevelingen

- Door recreatie te combineren met natuurbeleving en educatie, ontstaat een plek die niet alleen aantrekkelijk is voor bezoekers, maar ook bijdraagt aan bewustwording en waardering voor het landschap.
- Daarnaast kan het landgoed zich ontwikkelen tot een aantrekkelijk recreatiegebied: een groene oase waar ontspanning en natuurbehoud hand in hand gaan. Dit vraagt om een doordachte inrichting, fasering van activiteiten en het beperken van verstoring, zodat biodiversiteit en recreatie elkaar niet in de weg staan

Biodiversiteit en groen

Visie en ontwikkelingen:

Vanuit het omgevingsbeleid van de gemeente Barneveld staat het landgoed Schaffelaar niet op zichzelf maar maakt het deel uit van een gewenste grotere groenblauwe structuur die zowel recreatief parkachtig als landschaps-ecologisch verbindend kan zijn naar andere gebieden (zoals hieronder in de afbeelding is aangegeven met een indicatieve robuuste groene pijl). Passend landbouwkundig en/of functieverandering naar recreatief medegebruik en/of beheer van deze groenblauwe structuur behoort tot de mogelijkheden. De druk op het bos neemt toe door de groei van de gemeente en de toenemende recreatiebehoefte. Als gemeente staan we ervoor open om samen met SGLK te onderzoeken in hoeverre uitbreiding van het Schaffelaarsebos, bijvoorbeeld in noordelijke richting, haalbaar en wenselijk is. Dit sluit aan bij de Omgevingsvisie 2040, waarin het belang van uitbreiding van recreatieve gebieden wordt benoemd.

Aanbevelingen:

- Het behoud van permanente bomen op het landgoed is van grote waarde. Hoe ouder bomen worden, hoe groter hun ecologische betekenis, onder andere door een groter kroonoppervlak, betere opname van CO₂ en water, en een rijkere biodiversiteit. Daarnaast dragen volwassen bomen bij aan recreatieve kwaliteit en gezondheid. Het is daarom wenselijk om in de toekomstige visie nadrukkelijk te kiezen voor bomen die niet als 'productiebomen van een productiebos' worden ingezet, maar een permanente plek krijgen tot het einde van hun levenscyclus. Het is een gegeven dat de structuur van het veertienlanenpunt historisch gezien behouden moet blijven. Echter zien we hier wel

kansen om de invulling zoveel als mogelijk te vormen naar een duurzamer behoud van het groen. Hierbij is te denken aan het sturen naar het kappen van groen waar dat noodzakelijk voor de veiligheid of structuur, maar niet structureel en massaal. En het biedt ook kansen voor het toepassen van meer gelaagdheid in het groen, zodat bij eventuele benodigde kap het niet direct oogt als een kale vlakte.

- Het verbeteren van de waterhuishouding verdient prioriteit. Het vasthouden van water en het herstellen van natuurlijke systemen draagt bij aan klimaatbestendigheid. Ook het versterken van overgangen naar graslanden, het aanbrengen van variatie in soorten en het laten liggen van dood hout zijn effectieve maatregelen om biodiversiteit te bevorderen.
- Het is wenselijk om de lokale gemeenschap actief te betrekken bij keuzes in beheer en samen te werken met scholen en initiatieven in de omgeving. Dit vergroot niet alleen de betrokkenheid, maar ook de kennis en waardering voor het landgoed. Tegelijkertijd kan het beperken van verstoring door recreatie en het faseren van activiteiten bijdragen aan rust en herstel van natuurwaarden.
- Het structureel uitvoeren van een biodiversiteitsmonitoring en onderzoek doen naar de historische systemen van bodem, water, wegen en begroeiing kunnen een richting geven aan herstelmaatregelen en helpen om het landgoed robuust te maken voor toekomstige klimaatveranderingen. Monitoring van de effecten van landschapsherstel en waterbeheer is essentieel om te beoordelen wat reeds is bereikt en waar versterking mogelijk is.
- Het landgoed biedt kansen om leefgebieden voor verschillende diersoorten uit te breiden en te verbinden. Door structuurvariatie toe te passen – zoals kruidenrijke graslanden, struweelranden, mantel- en zoomvegetaties en een natuurlijker bosopbouw – ontstaat een gevarieerd landschap dat geschikt is voor vogels, vleermuizen, insecten, amfibieën en kleine zoogdieren. Oude bomen, holtes en dood hout vervullen een belangrijke functie als broed-, foerageer- en schuilplek. Het behouden en versterken van deze elementen draagt direct bij aan de overlevingskansen van soorten. Het verbinden van deze leefgebieden via groene corridors, houtwallen en faunapassages bevordert de uitwisseling van individuen tussen populaties. Dit voorkomt genetische verarming en versterkt de veerkracht van soorten op de lange termijn.
- Het beperken van verstoring door recreatie speelt een belangrijke rol. Vooral tijdens broed- en voortplantingsperiodes hebben dieren rust nodig. Het faseren van werkzaamheden, het sturen van recreatiestromen en het creëren van rustige zones kan bijdragen aan het behoud van kwetsbare soorten. Met gerichte monitoring kan worden gevolgd hoe dieren reageren op herstelmaatregelen, zodat beheer tijdig kan worden bijgestuurd.
- De aanwezigheid van een rijke dierenwereld verhoogt de natuurbeleving en draagt daarmee bij aan de recreatieve en educatieve waarde van het landgoed. Door samenwerking met scholen, vrijwilligersgroepen en lokale natuurorganisaties kan kennis over dieren en ecologie worden vergroot en kan actief beheer worden ondersteund. Publieksvriendelijke informatie, excursies en participatieprojecten versterken het bewustzijn van de waarde van natuur en bevorderen zorgvuldig recreatief gebruik.
- Het gesprek en samenwerking aangaan om te komen tot een proces om de mogelijkheden te onderzoeken in hoeverre uitbreiding van het Schaffelaarsebos, bijvoorbeeld in noordelijke richting, haalbaar en wenselijk is.

Tot slot

Door deze aandachtspunten op te nemen in de nieuwe beheervisie en in goed overleg samen te werken aan oplossingen, kan het landgoed met bijbehorend Schaffelaarsebos zich ontwikkelen tot een robuust, toekomstbestendig, biodivers en maatschappelijk gedragen bos en landgoed. Wat bijdraagt aan een gezonde leefomgeving en bijdraagt aan

het welzijn van mens en dier en waar velen graag komen en genieten. De gemeente wil daarin graag met uw samenwerken.